

bona sine charitate facta non imputari; addit vero: *Si tamen bona dicenda sunt.* Quod infra explicabitur. Imo hic videtur esse sensus Pauli 4 Corinth. 13, dicentis: *Si dederō in cibos pauperum,* etc. Et ita communiter exponitur.

15. *Rursus aliter confirmatur.* — Præterea est aliud principium, unde veritas eadem confirmatur, scilicet, posse aliquem servare multa præcepta, licet unum transgrediatur, ut indicavit Jacob. cap. 2, dicens: *Qui totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Utique quoad inimicitiam cum Deo, non quoad malitiam; ergo inimicus Dei potest aliqua præcepta servare; ergo et opus bonum facere, nam qui male operatur, jam transgreditur aliquod præceptum. Sic etiam dixit Basilius, hom. 7 in divites avaros, multos esse qui cætera præcepta servant et elemosynas non faciunt, et subdit: *Quid his cætera virtutum diligentia prodest? Non propterea regnum Dei consequuntur.* Erant ergo peccatores multas virtutes operantes. Ratio denique assertionis est, quia potest peccatum esse habitualiter in anima, et non influere in actum, qui postea fit, sicut potest quis habere habitum intemperantiæ, et actum aliquem temperantiæ facere, et sic de aliis; ergo non est cur homo peccator non possit bonum opus facere. Item in puris naturalibus id posset, ut suppono, et peccatum habituale non minuit vires, ut probavi, nec influit in actum, quia hoc pendet ex libertate voluntatis; ergo.

16. *Secunda propositio.* — Secunda propositio est, gratiam habitualement, vel charitatem, non esse necessariam ad omne opus bonum. Est directe contra Baium, et quidem etiam contra Catharinum. Et videtur mihi æque tradita in Tridentino. Nam opera ante justificationem intelliguntur a Concilio, esse illa quæ fiunt ante infusionem virtutum et donorum, sine quibus non fit justificatio. Item quia hæc dona non dantur sine remissione peccati, ut infra ostendemus. Ratio autem propria est, quia duobus modis potest cogitari status gratiæ necessarius ad omne opus bonum, vel in ratione principii efficientis, vel in ratione finis, qui est principium quasi morale bene operandi; nec potest cogitari alia ratio necessitatis, quia solum impedimentum fomitis non obstat pro singulis operibus, ut dixi, et per se clarum est, et sæpe in sequentibus dicitur. Sed ex neutro capite illorum datur talis necessitas; ergo. Probat minor quoad primam partem, quia gratia et sanctitas infusa non est principium efficiens per se requisitum ad bona

opera omnia; dantur enim bona opera ordinis naturalis, quæ non procedunt ab habitibus infusis; ergo propter illa non sunt per se necessarii. Item talia opera possunt esse in homine in puris naturalibus, et in quo non essent tales habitus. Et nunc homo justificatus potest facere talia opera non utendo habitibus infusis. Dantur præterea opera bona supernaturalia, quæ per auxilium et motionem Dei fieri possunt sine habitu, ut de metu gehennæ et de contritione imperfecta Tridentinum supra definit. Et sic etiam communiter Theologi distinguunt opus procedens ab Spiritu Sancto movente et nondum inhabitante, vel procedens ab inhabitante Spiritu Sancto, et est distinctio conformis Augustino, ut infra suo loco videbimus; ergo propter efficientiam boni operis non semper est necessaria gratia habitualis. Altera vero pars de finali causa, probabitur plenius in sequentibus. Nunc probatur breviter, quia non est de necessitate boni operis ut fiat propter Deum summe dilectum per infusam charitatem, nullum enim est de hac re datum præceptum, ut probat D. Thom. 1. 2, quæst. 100, art. 10, et nos tradidimus in lib. 2 de Legibus, et patet breviter, quia tale præceptum, nec positivum est, quia nullibi scriptum aut traditum invenitur; nec naturale, quia nec mera ratio naturalis id dictat, cum non cognoscat dilectionem infusam, nec ipsam etiam naturalem dilectionem Dei super omnia, ut circumstantiam omnium bonorum præcipiat, ut paulo post ostendam. Nec etiam ratio fide illustrata illud dictat, quia etiam homo justificatus ad hoc non semper obligatur, ut est notum apud omnes, et ex sequentibus evidentius constabit.

17. *Rejicitur quedam expositio loci Isaia.* — Superest ad hæreticorum duo fundamenta seu loca adducta num. 3 respondere. Et imprimis ad locum Isaia, aliqui volunt, in sacrificio et solemnitate celebratione, necessariam circumstantiam ad bonitatem moralem esse, ut sacrificans in gratia sit, propter sanctitatem operis, quod ad Deum placandum, vel gratificandum, vel aliquid ad eo impetrandum offert. Sed hoc, licet locum habeat in sacrificio legis gratiæ propter singularem ejus sanctitatem, non tamen in sacrificio communi, et ex natura rei. Nam in oratione de qua est eadem ratio, non est necessaria illa circumstantia, ut l. 4 de Orat., c. 24 et 25, dixi; nec est ulla ratio unde illa specialis necessitas in sacrificiis legis veteris invenitur. Vera ergo responsio est, ibi non reprehendi sacrificia, sed sacrificantes, quia, sacrificiis contenti, alia

bona opera omittebant, totamque sanctitatem suam in illis sacrificiis collocabant, ut late dixi tom. 3, disp. 73, sect. ult.; et possemus nunc addere, juxta frequentem doctrinam Augustini, non placuisse Deo illa sacrificia, quia non fiebant ex amore justitiæ, sed spiritu servili, et pure propter vitandam aliquam pœnam, sine cujus timore non fierent. Nam lib. 4 contra duas epist. Pelagianor., cap. 9, dicit Augustinus Paulum, quamvis de se dicat secundum justitiam legis fuisse sine querela, nihilominus potuisse non placere Deo in illis operibus, quia spiritu servili illa faciebat; ergo multo magis id credibile est de illis magnis peccatoribus, quorum sacrificia Deus abominatur. Nihilominus tamen, si illa sacrificia offerrentur a peccatoribus sana intentione, et cum debitis circumstantiis, non essent mala, nec displicerent Deo ratione sui, vel in ordine ad aliquod supplicium, licet ratione personæ non essent accepta, nec fortasse fructuosa. Quod etiam per quamdam exaggerationem, et ad incutiendum timorem, potuit illis verbis indicari.

18. *Secundus locus ex Matthæo explicatur.* — Ad testimonium Matth. 7, generalis responsio esse potest, sensum illius pronuntiati Christi Domini: *Non potest arbor bona,* etc., esse formalem, quia si ut bona operetur, facit fructus bonos, et non malos; et e converso. At vero si arbor sit libera, ut est homo, quia semper habet naturam bonam, potest, licet malus sit, non operari ut malus, sed ut habet voluntatem et rationem de se bonam. In particulari vero, juxta circumstantias loci, applicanda erit regula seu responsio ad varias arbores; ut in dicto loco Matth. 7 sermo est de fide, seu doctrina, et bona arbor dicitur sana doctrina; mala vero, doctrina hæretica seu falsa: tractat enim Christus de veris et falsis prophetis, et quia hi solent operari juxta fidem suam, ideo de illis dicitur ex fructibus esse cognoscendos, quia fieri non potest quin sæpe operentur juxta fidem suam, et tunc ex mente mala oriuntur actiones malæ, et ex bona bonæ. Aliquando vero arbor bona dicitur homo ratione voluntatis bonæ, et mala arbor ratione voluntatis vitiosæ, ut in simili loco Matth. 12 ait Christus: *Aut facite arborem bonam, aut facite arborem malam,* supponens hoc esse in libertate voluntatis, et tunc etiam optime applicatur regula, et ita eadem voluntas, quæ diversis rationibus bona et mala est, potest nunc bene, nunc male operari.

19. *Replicatur.* — *Solutio.* — Dices: ergo simpliciter verum non est arborem malam non

posse bonos fructus facere, nec etiam est verum ex fructibus cognosci talem arborem, quia potest esse mala, et non ut mala operari. Respondet Maldonat. ibi, impossibile ibi sumi pro difficili, et illud signum esse probabile, et morale conjecturam, non evidens principium, quod est probabile. Dicit etiam potest illud *non potest*, non referri ad singulos actus, sed ad integritatem vitæ vel doctrinæ. Nam falsus propheta multa vera docebit; tamen si tota doctrina inspiciatur, semper aliquid falsum miscebit. Item hypocrita sæpe bene operatur et vere; tamen si observetur, tandem exhibebit fructum suæ hypocrisis. Et similiter, in nostro puncto, peccator interdum bene operari poterit; tamen si in eo statu perseveret, fructum malum proferet; et ratio est, quia licet causa libera possit diversis modis operari, tamen si male affecta sit, non poterit se continere, quin interdum ita operetur.

20. *Ad utrumque Catharini fundamentum responsio.* — Ad Catharinum respondemus falsum esse utrumque ejus fundamentum. Et de primo quidem, scilicet, de circumstantia ultimi finis, sæpius in sequentibus capitulis dicendum est; nunc breviter dicimus, ad bonitatem actus, non esse necessarium, ut fiat ab homine referente sua opera in Deum super omnia dilectum, per proprium actum præsentem, vel præteritum; alioqui peccaret etiam baptizatus et justus aliquid operans ante actum dilectionis Dei super omnia; peccaret etiam denuo peccator, qui ante justificationem et dilectionem Dei super omnia, attritionem, aut alium similem actum penitentiæ, orationis, vel elemosynæ efficeret. Unde necessarium non est, ad bonitatem moralem actus, quod homo habitualiter diligat Deum super omnia, alias eadem absurda sequerentur; ratio vero est, quia talis relatio seu circumstantia nec ex natura rei necessaria est, nec per legem Dei positivam invenitur præcepta; sufficit enim ut actus sit de bono objecto propter honestatem ejus, et quod in eo finis ultimus non constituatur, nec alia prava circumstantia addatur, ut sit bonus simpliciter, et ut per se tendat in Deum ultimum finem, licet ab operante aliter non referatur. Alterum fundamentum ad Lutheranorum errorem accedit: nam ex illo inferri potest, vel omnia opera hominis lapsi esse peccata, vel saltem omnia opera hominis nondum justificati. Respondetur ergo, licet carentia justitiæ, id est gratiæ habitualis, aliquo modo voluntaria, sit peccatum, nihilominus non semper peccare, qui aliquo tem-

pore permanet in illo statu, et ideo non etiam peccare, etiamsi in illo statu aliquid boni operetur. Adde etiam justum sæpe operari bonum non ex habitu, quia potest esse justus non habens habitus acquisitarum virtutum, et operari actus ad illas tantum pertinentes; illi ergo actus non erunt ex habitu acquisito, quia non est; neque ex infuso, quia non est principium talium actuum: ergo etiam illi actus essent mali, quod absurdissimum est. Possunt autem illi actus dici fieri cum habitu gratiæ, seu infuso; hæc autem nec est propria circumstantia talis operis, nec conditio ad bonitatem ejus necessaria, quia nulla lege præcipitur, ut dictum est.

21. *Ad Baium responsio.* — Ad Baium etiam ex dictis facilis est responsio: nam imprimis distinctio illa de peccatore simul justificato, vel carente justitia, ut erronea rejicienda est, quia non datur talis status, veram justitiam cum mortali peccato conjungens, et est impertinens, quia ostensum est etiam sine habitu gratiæ posse peccatorem interdum bene operari. Deinde omnes propositiones relatæ ante ultimam, ex dictis explosæ sunt, gravissimosque continent errores, et plane voluntarios sine ullo fundamento. Ultima etiam, seu 38 propositio, quod duplex tantum sit amor, vitiosus, vel charitatis, falsa est quoad exclusionem, datur enim etiam amor naturalis Dei. Item amor spei, seu sanctæ concupiscentiæ ejusdem Dei, item amor boni honesti, vel in genere, vel in particulari, et omnes isti amores ex genere suo boni sunt, et possunt esse in peccatore sine circumstantia mala.

CAPUT V.

QUID AUGUSTINUS SENSERIT DE OPERIBUS FACTIS AB HOMINE IN PECCATO, SEU CHARITATE CARENTE.

1. *Contra supericris capitis doctrinam varii Augustini loci.* — *Primus locus.* — *Secundus locus.* — Contra doctrinam capitis superioris afferri possunt multa ex Augustini doctrina, in quibus Baius suam sententiam fundat, quæ, quia difficultate non carent, et ad sequentia possunt esse utilia et necessaria, diligentius tractanda sunt. Primo ergo ob stare videtur quod in lib. 1 *Retract.*, cap. 15, ait: *Quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi forte, si pia est, ut oret auxilium?* Sentit ergo impiam nihil boni posse, unde addit: *In tantum libera est, in quantum liberata est, et in tantum appellatur voluntas.*

Quid est autem esse liberatam, nisi esse justificatam, loquitur enim Augustinus de liberatione a peccato; unde subjungit: *Alioquin potius cupiditas quam voluntas appellanda est, dicitque hoc esse vitium a quo non sanamur, nisi gratia Salvatoris.* Et propterea solent ex hoc loco Augustini referri hæc verba: *Voluntas, sine charitate, non nisi vitiosa cupiditas, quæ in illo formaliter non invenio, licet aliquid simile significaverit lib. 3 de Doct. Christ., cap. 10, de quo loco inferius dicam.* Secundo, lib. de Morib. Ecclesiæ, cum cap. 14 dixisset, esse beatum, nihil aliud esse quam *inherere summo bono, quod est Deus solus, cui inherere non valeamus, nisi dilectione, amore, charitate,* subjungit, cap. 15: *Quod si virtus ad beatam vitam nos ducit, nihil omnino esse virtutem affirmaverim, nisi summum amorem Dei.* Et hinc virtutes omnes morales per Dei amorem postea definit.

2. *Tertius locus difficilis.* — *Quartus locus, sive argumentum ex ejusdem Augustini doctrina.* — Tertium et difficile argumentum est, quia interdum indicat Augustinus non posse esse opus bonum, quod sine charitate fit, ut lib. de Gratia et libero arbitrio, cap. 18, sic ait: *Præcepta charitatis tanta et talia sunt, ut quidquid se putaverit homo facere bene, si fiat sine charitate, nullo modo fiat bene.* Et lib. 1 de Gratia Christi, cap. 26: *Quod boni faceremus, nisi diligeremus?* Et infra: *Ubi non est dilectio, nullum bonum imputatur, nec recte bonum opus vocatur, quia quod non est ex fide, peccatum est.* Ubi consecutio litteræ petit, ut fidem vivam intelligat, et ideo subdit: *Et fides per charitatem operatur.* Et simili modo videtur loqui Prosper ad Demetrianum, non longe a fine, dicens: *Amare aliquid, quod non ex opere, et Spiritu Dei sit, non est casta dilectio.* Aliud etiam argumentum difficiliter sumi potest ex doctrina Augustini, qui non aliter sentit de bonis operibus fidelium peccatorum, quam de bonis operibus infidelium; sed in infidelibus nullum agnoscit simpliciter opus bonum: ergo nec in fidelibus peccatoribus. Hoc autem argumentum pro capite 7 omittemus, quia ibi ex professo de infidelibus tractandum est, et consequenter dicemus an vera sit æquiparatio inter infideles et fideles peccatores quoad facultatem operandi bonum, et quomodo intelligenda sit.

3. *Pro locis Augustini exponendis notatio.* — Ad priora igitur testimonia, primum generatim dico, duo præsertim intendere Augustinum in sua doctrina, cum de operibus bonis

loquitur: unum est, hominem non adjutum divina gratia vix, aut nullo modo posse aliquid facere quod simpliciter bonum sit, id est, quod nulla malitia careat. An hoc intelligendum sit cum rigorosa distributione, ita ut nihil omnino possit homo facere sine gratia, quod peccaminosum non sit, dicemus postea cap. 6 et 7. Hic enim non est necessarium, quia de homine peccatore et fidei nunquam cum tanto rigore loquitur Augustinus. Aliud est, opus quod non fit propter Deum, vel ex charitate Dei, non mereri nomen virtutis aut boni simpliciter. In quo loquendi modo, aliud est opus non habere bonitatem aliquam sine admixta morali malitia, aliud est non mereri nomen boni simpliciter, seu quasi antonomastice. Nam hic posterior loquendi modus non in hoc fundatur, quod necesse sit, opus habere aliquam moralem malitiam, ut illi non tribuatur nomen boni, aut virtutis simpliciter, sed satis est ut opus non sit fructuosum ullo modo ad veram beatitudinem, ita ut neque proxime, neque remote ad illam conferat, neque ex se conferre possit, nisi aliqua bonitas altior illi addatur. Et hanc interpretationem sumo ex D. Thoma 1. 2, quæst. 63, art. 2, ubi Cajetanus recte illam explicat, dicens secundum moralem philosophiam censerī virtutes, quæ, sub lumine supernaturalis sapientiæ spectatæ, non censentur virtutes simpliciter, nisi ultra suum gradum sublevantur; idem enim est de operibus bonis. Et quamvis D. Thomas non alleget prædicta loca Augustini, tacite illa exponit, et in fine ita declarat duriorē locutionem quam Augustino tribuit, circa illud: *Quod non est ex fide, peccatum est,* dicens: *Ubi deest agnitio veritatis, falsa est virtus;* intelligit enim D. Thomas per falsam virtutem, non quæ sit ficta virtus, seu per hypocrisim, sed quæ est quasi umbra et nihil respectu Christianæ virtutis; sicut aurichalcum, respectu auri, licet verum metallum sit, et suum valorem habeat, comparatione auri dicitur falsum aurum. Sicut etiam Paulus dixit eleemosynam sine charitate nihil esse, licet morali modo aliquid sit. Hoc autem modo in multis locis esse locutum Augustinum sentit idem D. Thomas 2. 2, quæst. 23, art. 4, 7 et 8, et ex dicendis hic et sequenti capite planum fiet.

4. *Ad primum locum Augustini.* — In primo igitur loco, cum Augustinus interrogat: *Quantum est,* etc., non indicat nihil omnino esse quod voluntas peccatoris potest, sed parum esse, ac fere nihil, nisi per gratiam saltem moventem et auxiliantem juvetur, per quam

ait saltem orare posse, ut cætera possit. In quo potius indicat aliquid posse, etiamsi nondum per inhabitantem gratiam justificata sit. Unde cum ait: *Si pia est,* non oportet intelligi, id est, Si sancta est, sed simpliciter, Si ad pietatem evecta est, sive per integram sanctificationem, sive saltem per fidem. Nam per fidem potest orare, et, ut Augustinus in aliis locis docet, impetrare a Deo ut sanctificationem, quam per eandem fidem inchoaverat, ipsemet perficiat. Nam infideles, respectu fidelium, etiam peccatorum, solent impii vocari; omnes autem qui per fidem cultum veri Dei profitentur, pii censentur, imo etiam sancti in Scriptura interdum appellantur. Et eodem modo, per *voluntatem liberatam*, potuit intelligere Augustinus vel voluntatem jam sanctificatam et a servitute peccati plene liberam, vel etiam liberatam ex parte quoad illuminationem fidei, quæ licet non tollat culpam, liberat a cæcitate et ignorantia, quæ nunc est vulnus peccati. Et ideo recte dicit: *Voluntatem in tantum esse liberam,* utique a servitute, et vulnere peccati, in quantum est liberata, scilicet, vel inchoate, vel integre, et tanto etiam est validior, quanto magis liberata est. Quod autem ait voluntatem nullo modo liberatam potius vocari cupiditatem quam voluntatem, non est ita intelligendum, quasi voluntas a concupiscentia necessario feratur, neque quia non possit aliquid boni contra illam interdum agere, sed quia tam parum id est, ut quasi nihil quoad denominationem reputetur. Quando enim duo contraria mixta sunt in eodem subjecto, illud simpliciter denominat quod in potestate et actione aliud vincit. Sic ergo de voluntate non sanata et concupiscentiæ effrenatæ conjuncta Augustinus philosophatur.

5. *Ad secundum locum Augustini.* — In secundo autem loco evidenter loquitur de appellatione virtutis in significatione a nobis in secunda notatione declarata, neque aliter possent subsistere definitiones virtutum moralium, quas ibi tradit, ut per se notum erit intuenti. Alluditque illo loco ad verba Pauli 1 ad Corinth. 13: *Charitas patiens est, benigna est, omnia suffert,* etc. Quæ omnia de operatione per imperium intelliguntur, ideoque Augustinus virtutes morales, Christianas et fructuosas per ordinem ad imperium charitatis, definit, illudque ad earum absolutam perfectionem et fructuosam requirit. Et ita exposuit D. Thomas 2. 2, quæst. 23, art. 4, ad 1, et art. 7 ad 1. Simili fere modo potest exponi locus Prosperi, nam *casta dilectio* vocari potest illa quæ est